

УДК 371:37.013.46

О. Дубініна,
кандидат педагогічних наук, доцент
відділу науково-організаційної
роботи ДВНЗ «Університет
менеджменту освіти» НАПН України

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

***Анотація.** У статті розкрито поняття «механізм», «інвестиційний механізм» та шляхи його реалізації у шкільній освіті, відображено структуру інвестиційного механізму шкільної освіти та окреслено розрахункову формулу планування видатків у загальноосвітньому навчальному закладі.*

***Ключові слова:** механізм, інвестиційний механізм, шкільна освіта, управління освітою.*

О. Дубинина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ МЕХАНИЗМОВ В ШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

***Аннотация.** В статье раскрыто понятие «механизм», «инвестиционный механизм» и пути его реализации в школьном образовании, отобразена структура инвестиционного механизма школьного образования также очерченно расчетную формулу планирования расходов в общеобразовательном учебном заведении.*

***Ключевые слова:** механизм, инвестиционный механизм, школьное образование, управление образованием.*

O. Dubinin

THEORETICAL ASPECTS OF INVESTMENT VEHICLES IN SCHOOLING

***Abstract.** The article deals with the concept of «mechanism», «Investment Facility» and the ways of its implementation in school education reflected the structure of the investment mechanism schooling and outlines the calculation formula of expenditure planning in secondary schools.*

***Keywords:** mechanism, investment mechanism, schooling, education management.*

Постановка проблеми. Важливою передумовою сталого економічного зростання економіки є підвищення ефективності системи управління освітою. Міжнародний досвід визначає одним із інструментів підвищення його ефективності – програмно-цільовий принцип розподілу бюджетних витрат. Даний принцип передбачає забезпечення прямого взаємозв'язку між розподілом бюджетних ресурсів і фактичними або запланованими результатами їх використання, відповідно до встановлених Урядом держави пріоритетів.

Наша держава в даний час знаходиться в умовах кризи, враховуючи даний фактор соціальна політики України реалізуються за умов обмеженості наявних бюджетних ресурсів. А задекларований у Бюджетному кодексі принцип результативності та ефективності є найважливішим при використанні бюджетних коштів. Саме тому доцільним є подальше дослідження ефективності державних інвестиційних програм у шкільну освіту, оскільки це дасть можливість керівникам навчальних закладів більш раціонально витратити обмежені кошти та мобілізувати додаткові фінансові та матеріальні ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання побудови та функціонування механізмів управління загальною середньою освітою досить

детально розроблені у працях Л.Ващенко, В.Вікторова, Л.Гаєвської, В.Грабовського, М.Дарманського, Д.Дзвінчука, Г.Єльникової, Л. Калініної, М.Кондакова, В. Кременя, С.Крисюка, В.Лугового, Т.Лукіної, С.Майбороди, В.Нікітенка, С.Ніколаєнка, О.Олекс, В.Пікельної, Л.Паращенко, Н.Протасової, Є.Хрикова та інших. У цьому напрямку автором були проведені дослідження, що опубліковані у низці робіт. Водночас ще недостатньо вивчені специфічні проблеми оцінювання ефективності реалізації інвестиційних механізмів у шкільну освіту що і зумовило формулювання мети даної статті.

Мета статті полягає в обґрунтуванні поняття «механізм», «інвестиційний механізм» й визначення шляхів реалізації інвестиційних механізмів у шкільну освіту.

Виклад основного матеріалу. У ХХІ столітті шкільна освіта багатьох країн світу постала перед викликом відповідати вимогам постіндустріальної, інформаційної епохи, виконувати роль однієї із базисних структур у розбудові суспільства знань. Водночас глобалізаційні процеси посилюють значущість показників, вимірників якості знань учнів як головних координат визначення конкурентоздатності тієї чи тієї освітньої системи у світовому просторі.

Державні інвестиційні програми соціальної спрямованості в освітній сфері є досить специфічними, проте не потребують використання відокремленої системи методів, моделей та інструментів їх формування, реалізації та оцінювання результатів їх ефективності.

Термін «механізм» досить часто використовується у різних сферах життєдіяльності. Найчастіше поняття «механізм» визначається більш у технічному контексті, ніж в управлінському, але існують і такі сфери ужитку цього поняття, як «механізми державного управління», «механізми державного регулювання», «механізми реалізації державної політики», «організаційно-економічні механізми», «соціальні механізми», «правові

механізми», «політичні механізми», «мотиваційні механізми», «ринкові механізми», «антикризові механізми», «інвестиційні механізми», а також механізми, які стосуються конкретних сфер життєдіяльності (фінансово-кредитний механізм, валютний, механізм державного управління, механізм планування видатків закладів шкільної освіти та інші). Враховуючи це, не можна не погодитись з висловлюванням французького вченого Анрі Кульмана, який наголошував на існуванні величезного числа механізмів, які на його думку, являють собою систему елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію¹.

Категорія «механізм» у «Короткому економічному словнику» визначена як послідовність станів, процесів, які визначають собою які-небудь дії, явища; система, пристрій, який визначає порядок якого-небудь виду діяльності².

Вікіпедія трактує «механізм», як систему тіл, що призначена для перетворення руху одного або декількох тіл у потрібний рух інших тіл. Механізм складає основу більшості машин і застосовується в різноманітних технічних об'єктах.

За визначенням М. Корецького механізм – це система засобів, важелів, методів і стимулів³.

---

¹ Кульман А. Экономические механизмы: Пер. с франц. / Под общ. ред. Н.И.Хрустальной. - М.: Прогресс; Универс, 1993. - 192 с.

² Краткий экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. - М.: Институт новой экономики, 2001. - 1088 с.

³ Бакуменко В.Д., Безносенко Д.О. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами: Науково-дослідна робота. – К.: НАДУ при Президентові України; Центр навчання і досліджень з європейської та євроатлантичної інтеграції України. – 41 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.napa-eurostudies.org.ua/2-2.rtf>.

Отже, «механізм» це система засобів, методів й стимулів, яка визначає собою порядок якої небудь діяльності (визначення наше).

Концептуальні засади механізмів інвестування висвітлено в численних працях вітчизняних та зарубіжних учених, але, на сучасному етапі розвитку науки управління школою, не має загальноприйнятого поняття «механізму інвестування шкільної освіти» та єдиного підходу до трактування його визначення. В першу чергу це пов'язано з відсутністю єдиного, узгодженого трактування поняття «інвестиційний механізм».

Питання формування інвестиційного механізму в управлінні школою давно турбує вітчизняних вчених, оскільки вкладення капіталів — це відповідальне економічне рішення з найбільш віддаленим і погано прогнозованим кінцевим результатом, від якого залежать як операційні прибутки, так і загальний стан та розвиток навчального закладу. Так, І. Бланк розглядає механізм інвестиційного менеджменту як систему основних елементів, які регулюють процес розробки і реалізації інвестиційних рішень. Ним виділено чотири основні складові елементи інвестиційного механізму, а саме: ринковий механізм регулювання інвестиційної діяльності навчального закладу, державне нормативно-правове регулювання інвестиційної діяльності школи, систему конкретних методів здійснення управління інвестиційною діяльністю організації та внутрішній механізм регулювання окремих аспектів інвестиційної діяльності закладу освіти⁴. Російський вчений В. Жданов розглядає такі складові інвестиційного механізму як: мотиваційний блок, ресурсне правове і організаційне забезпечення⁵. Однак ним не було враховано всі можливі мотиви здійснення інвестиційної діяльності. Під час організації інвестиційної діяльності держава, господарюючі суб'єкти використовують поєднання різних економічних, організаційних і правових

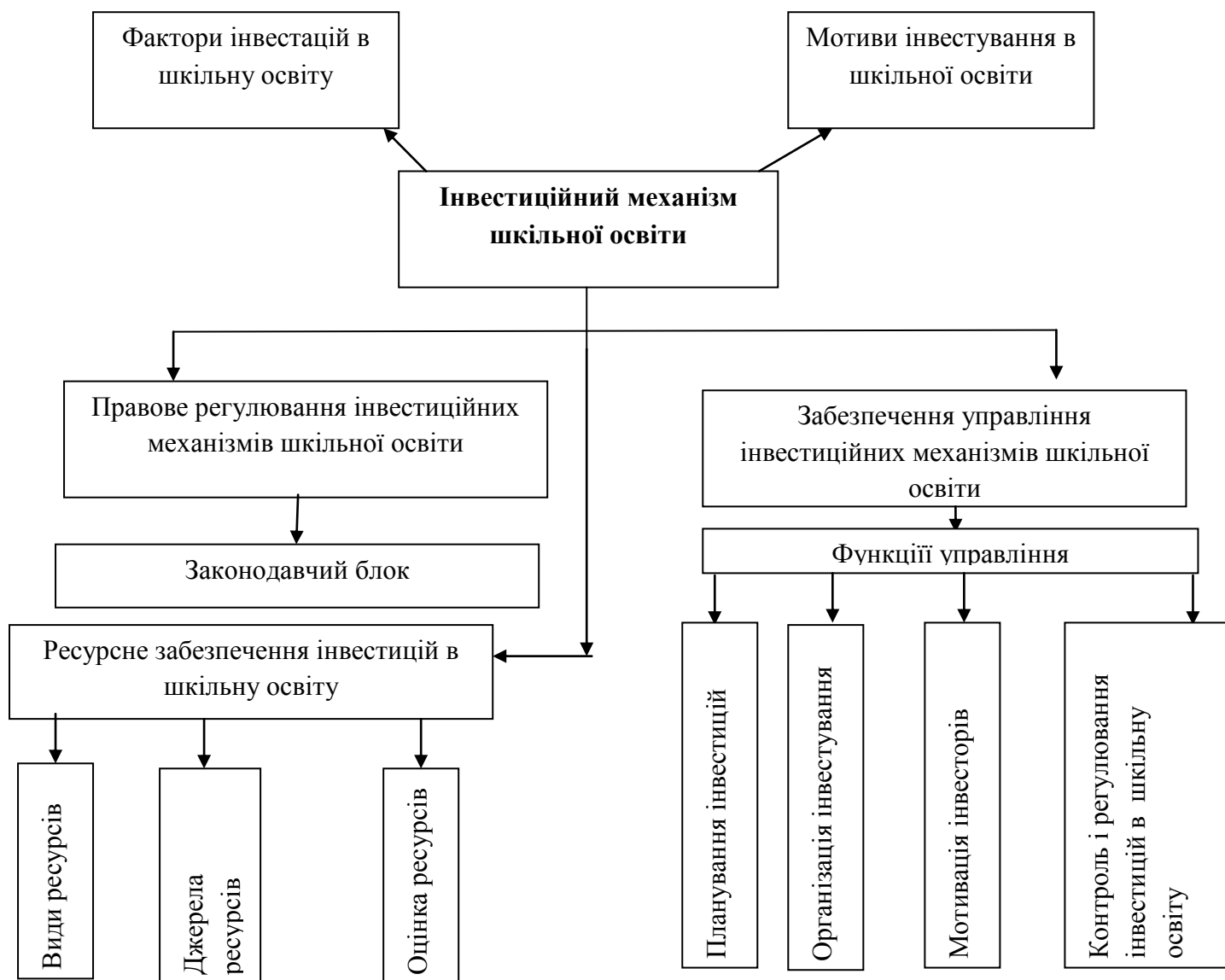
---

⁴ Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. — К.: Эльга-Н, Ника-центр, 2001. — 448 с.

⁵ Жданов В.П. Организация и финансирование инвестиций. — Калининград: Янтарный сказ, 2000.

методів з відповідною різноманітністю форм, стимулів і обмежень господарської діяльності. Тому важливим завданням є поглиблення визначення внутрішнього устрою інвестиційного механізму, який охоплює економічні та інституціональні (правові, організаційні, політичні, етичні тощо) аспекти.

На нашу думку, інвестиційним механізмом шкільної освіти є цілеспрямовано створена, взаємодіюча сукупність форм і джерел інвестицій, методів, інструментів та важелів впливу на процес розробки і реалізації інвестиційних рішень навчального закладу. Елементи структури інвестиційного механізму ми спробували зобразити на рис.1.

Рис.1. Структура інвестиційного механізму шкільної освіти

Школа не є самодостатньою та закритою системою, а діє в певному освітньому середовищі, тобто працює за правилами, встановленими на певній території в певний період часу. Відповідно на прийняття інвестиційних рішень впливають окремі макро-економічні фактори, які певним чином діють на інвестиційну активність навчального закладу.

Загалом, на збільшення мотивації інвестиційної діяльності діють багато макроекономічних факторів інвестиційної активності закладу освіти, а саме:

- збільшення рівня формування і використання заощаджень в економіці країни;
- зниження ставки процента на фінансовому ринку;
- інтенсифікація темпів науково-технічного прогресу;
- зниження темпів інфляції;
- зростання ділової активності в циклічному процесі економічної динаміки;
- високий рівень сегментації, конкуренції, розвитку інфраструктури інвестиційного ринку;
- сприятливий інвестиційний клімат, створений на законодавчому рівні через державне кредитування, приватизацію, податкове регулювання, антимонопольні заходи, державний лізинг, ліцензування тощо.

Відповідно зміна дії вищевказаних факторів в протилежному напрямку призводить до зменшення активних інвестицій в шкільну освіту.

Починаючи з 2001 року планування видатків на утримання шкіл проводиться за розрахунковою формулою, в яку включені такі показники: норматив вартості навчання одного учня, кількість учнів в закладах освіти, коефіцієнт наповнюваності тощо. Ці показники мають значний вплив на формування планових видатків⁶.

---

⁶ Бюджетний кодекс України. Закон України від 21.06.2001 р. № 2542-III // Урядовий кур'єр. – 2001. – 25 лип.

Групою науковців Інституту політехнічних технологій, яку очолював національний експерт Павло Хобзей, в 2003 році було проведено наукове дослідження щодо застосування розрахункової формули в плануванні видатків на практиці. Результати проведеного дослідження були описані в праці «Процеси децентралізації у сфері освіти в Україні»⁷, в якій сказано, що прийняття Бюджетного кодексу України сприяло докорінній зміні в системі планування та фінансування видатків на утримання загальноосвітніх шкіл, яка упродовж довгого часу формувалась за історичним принципом: залежно від бюджету попереднього року. Нова ж методика планування та фінансування видатків, на думку науковців, набула прозорості і формується з розрахунку об'єктивних показників для областей, районів та міст обласного значення, що створює органам управління можливості планувати розвиток системи освіти на середньотермінові перспективи.

Недоліки розрахункової формули, як зазначили науковці, є те, що планування за новою методикою проводиться відповідно до шкільної мережі. Чим більше учнів в закладах шкільної освіти, тим значніші і планові видатки. За словами П. Хобзея, «під загрозою утворення боргу в освіті опинилися гірські та степові райони, де переважають малокомплектні школи».

Розрахункова формула, як зазначила І. Каленюк, має відмінності у величині видатків на одного учня в загальноосвітніх школах України, що коливається як в абсолютних, так і в середніх показниках і на який мають вплив традиційні чинники⁸: кількість учнів у навчальному закладі, наповнюваність класів; вид закладу; місцезнаходження навчального закладу: у міському, сільському чи гірському районі; економічний розвиток району. Оскільки загальноосвітні школи фінансуються із місцевих бюджетів, які формуються за рахунок податків з громадян та прибутків підприємств, то і величина видатків залежить від економічного розвитку району.

---

⁷ Хобзей П. Процеси децентралізації у сфері освіти в Україні / П. Хобзей // Управління освітою. – 2003. – Ч.7 (53). – Квіт. – С. 4-5.

⁸ Каленюк І.С. Економіка освіти: навчальний посібник / І.С. Каленюк. – К.: Знання України. 2003. – 316 с.

Щодо застосування розрахункової формули в плануванні видатків закладів шкільної освіти було проведено дослідження на прикладі в якому переважає мережа сільських загальноосвітніх шкіл, більшість яких через недостатню кількість учнів – малокомплектні.

В процесі дослідження було встановлено, що планування видатків за формулою на утримання загальноосвітніх шкіл, на практиці проводиться, виходячи із загальної кількості учнів, які навчаються в міських і сільських школах. Отже, виникає суперечлива ситуація: згідно з розрахунком за формулою школи з повним наповненням класів покривають витрати малокомплектних закладів шкільної освіти, а звідси і неправильний розподіл коштів між загальноосвітніми школами району.

Оскільки значну частину в загальній сумі видатків загальноосвітніх шкіл відводиться умовно постійним статтям видатків: «Оплата праці працівників бюджетних установ» та «Оплата комунальних послуг та енергоносіїв», які згідно з Бюджетним кодексом України є захищеними статтями видатків і незалежні від кількості учнів в закладах шкільної освіти, то доцільно на покриття даних статей видатків при плануванні видатків малокомплектних загальноосвітніх шкіл, у розрахункову формулу ввести коригуючий коефіцієнт наповненості (K_k) на розвиток шкільної освіти, тим самим збільшимо суму видатків на інші статі видатків цих шкільних закладів.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що нова методика планування видатків загальноосвітніх шкіл за формулою, яка з кожним роком удосконалюється, є доцільною для закладів шкільної освіти із значною кількістю учнів, а планування видатків за розрахунковою, для сільських районів в яких переважає мережа малокомплектних шкіл, нова методика планування потребує доопрацювання.

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо за необхідне: у розрахункову формулу внести коригуючий коефіцієнт наповнення (K_k) на розвиток

шкільної освіти і збереження мережі молококомплектних шкіл, який був би на рівні формульного розрахунку затверженого Кабінетом Міністрів України.

Як зазначено у національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. фінансове та матеріально-технічне забезпечення освітньої галузі має створити передумови для надання громадянам якісної освіти відповідно до сучасних запитів кожної особистості і потреб інноваційного розвитку держави. Досягнення цієї мети передбачає:

- забезпечення фінансування освітньої галузі як пріоритетного напрямку видатків бюджетів усіх рівнів; перехід у фінансуванні навчальних закладів від принципу утримання навчальних закладів до принципу формування їх бюджетів, виходячи із чисельності контингенту та стандарту вартості навчання одного учня, студента; встановлення обсягів фінансування освіти відповідно до законодавчо гарантованих норм, поступового збільшення їх до середніх показників європейських держав;
- оптимальне і цільове використання переваг ринкової економіки і сучасних технологій для досягнення інноваційного розвитку освіти та виконання її основних функцій; багатоканальне фінансування освіти через запровадження системи субсидій, грантів, кредитів, їх поєднання та диференціації у розрізі категорій отримувачів цих коштів (їх соціальний стан, стан здоров'я, згода на відпрацювання після закінчення навчання тощо);
- розроблення та впровадження диференційованих нормативів фінансування навчальних закладів усіх підсистем освіти з розрахунку на одного учня, дитину, вихованця, студента;
- внесення доповнення до Бюджетного Кодексу України в частині, що стосується фінансування дошкільної, позашкільної та спеціальної освіти;
- перегляд штатних нормативів дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів;

- розширення практики фінансування вищих навчальних закладів за контрактами із чітким визначенням конкретних результатів діяльності після закінчення терміну фінансування;
- розроблення нормативів платних освітніх послуг для різних ланок освіти;
- формування сучасної системи нормування та оплати праці в галузі освіти, виконання вимог законодавства щодо встановлення зарплати педагогічних працівників на рівні середньої у промисловості;
- підвищення рівня стипендіального забезпечення студентів та учнів відповідно до вимог законодавства, перегляд порядку стипендіального забезпечення учнів професійно-технічних навчальних закладів (на рівні стипендій для студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації);
- розроблення та запровадження системи стимулювання якісної педагогічної праці на підставі об'єктивної її оцінки з урахуванням вимог кваліфікаційних характеристик педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- внесення змін до законодавства в частині підвищення тарифного розряду педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів до рівня тарифного розряду педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів;
- забезпечення рівноправних умов для використання приміщень і отримання комунальних послуг з боку навчальних закладів усіх форм власності;
- розроблення, виготовлення та постачання навчальним закладам сучасного обладнання, засобів навчання, підручників та навчальних посібників, програмно-методичних матеріалів для здійснення навчально-виховного процесу в обсягах, передбачених державними освітніми стандартами;

- спрощення процедур проведення тендерів на закупівлю освітніх і наукових послуг;
- збільшення асигнувань на науково-дослідну та експериментальну діяльність у галузі освіти, доведення обсягів фінансування досліджень і розробок у вищих навчальних закладах до рівня, не меншого за 10 відсотків від загальних асигнувань на їх утримання; підвищення соціального статусу наукових та науково-педагогічних працівників;
- створення комплексу наукових, проектних, навчально-методичних, освітньо-експериментальних установ, навчальних закладів та виробничих підприємств, діяльність яких спрямована на проведення наукових досліджень, проектно-конструкторських та методичних розробок, виготовлення, модернізацію та експериментальну перевірку нових, оновлених і модернізованих навчальних засобів та обладнання, їх доставку, впровадження, технічне обслуговування та надання методичної допомоги щодо їх використання в навчально-виховному процесі;
- комплектування фондів бібліотек освітянської галузі вітчизняною та зарубіжною літературою, електронними базами даних;
- збереження і розвиток мережі санаторіїв-профілакторіїв закладів післядипломної педагогічної освіти; матеріально-технічного оснащення для реалізації здоров'язбережних функцій системи освіти, організації культурно-розвивальної діяльності учасників навчально-виховного процесу;
- розвиток будівництва та реконструкції приміщень навчальних закладів, проведення своєчасного їх ремонту, забезпечення матеріально-технічних і санітарно-гігієнічних умов для організації навчально-виховного процесу;
- розроблення механізмів стимулювання та заохочення бізнесу, роботодавців, фізичних і юридичних осіб до участі в розвитку системи освіти, зміцненні матеріально-технічної бази навчальних закладів (пільгове

опадоткування, відстрочки у разі спрямування фінансових та матеріально-технічних активів на розвиток освіти, окремого навчального закладу тощо);

- вироблення і втілення в освітню практику ефективного адміністративного і фінансового менеджменту, режиму економії видатків на освіту, енергоощадних технологій.

Висновок. Сформований належно інвестиційний механізм шкільної освіти є «путівником» для суб'єктів інвестиційної діяльності і дає їм можливість врахувати всі аспекти при розробці інвестиційних проектів та встановити порозуміння між ними. Питання реалізації інвестиційного механізму в шкільній освіті є доволі об'ємним і не може бути висвітлене в межах однієї статті. Тому при визначенні складу його елементів та їх взаємозв'язків в кожному конкретному випадку необхідно враховувати особливості його функціонування, а саме: розрахункові режими функціонування інвестиційного механізму; вихідні умови, з яких можливий перехід економічних явищ і об'єктів в інші; можливість заміни суб'єктами інвестиційної діяльності «природного шляху» економічних подій свідомо виробленою політикою тощо.